

*Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціології та політології*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В ІСПАНІЇ І КАТАЛОНСЬКА КРИЗА: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Іспанія – країна яскраво виражених регіональних економічних і соціальних контрастів, «багатих» і «бідних» регіонів, в яких проживає відповідно 2/5 і 3/5 населення. На частку трьох провідних (з 17 регіональних автономних співтовариств) в економічному плані регіонів (Мадрид, Каталонія, Країна Басків) припадає понад 40% ВВП країни, майже 60% витрат на НДДКР і близько 45% експорту [1, с. 82]. За показником ВВП на душу населення, що перевищує середньоєвропейський рівень, ці три регіони (так само як і невелика Наварра) майже вдвічі випереджають найменш розвинені аграрні регіони Естремадуру і Андалусію. Серйозну проблему представляють інші міжрегіональні та внутрішньорегіональні відмінності: за щільністю населення, фінансово-економічними ресурсами, рівнем безробіття, продуктивності праці, якості і рівню життя населення. До соціально-економічних відмінностям додаються численні етнокультурні, лінгвістичні, політико-ідеологічні та інші інституціональні особливості окремих областей і територій країни, обумовлені її багатою спадщиною, що створювалася століттями. Якщо ми кажемо про лінгвістичне розмаїття країни, то слід відзначити, що у сучасній Іспанії в п'яти регіональних автономних співтовариствах поряд з іспанською (кастильською, кастельяно) статус офіційної мови мають регіональні мови: в Каталонії офіційною мовою вважається також каталонська; на Балеарських островах – варіанти каталонської мови балеарська і майоркін; у Валенсії – валенсійська мова як різновид каталонської; в Галісії – галісійська; в Країні басків (Еускаді, баскська самоназва регіону) і частини Наварри – еускєра [2, с. 57].

Конституція 1978 р. проголосила Іспанію парламентарної монархією, а главою держави – короля. Головне значення інституту королівської влади в Іспанії полягає в тому, що король символізує собою єдність нації і спадкоємність історичних традицій. не випадково конституційна формулювання говорить: король - «символ єдності і сталості, арбітр і примиритель у постійній діяльності установ» (стаття 56.1 Конституції). Причому, важливо підкреслити, що це саме не данина традиції, а гарантія її збереження. Даний аспект має життєве важливе значення для єдності країни, де в силу історичних причин настільки сильні регіональні відмінності. У цьому сенсі роль короля в Іспанії відрізняється від функцій монарха, скажімо, у Великій Британії, де королівська влада сьогодні – швидше ритуал, частина історичної спадщини («Англійська королева царює, а не править»). Конституційний сенс ролі іспанського короля можна порівняти скоріше зі змістом відомого формулювання американської Конституції – «ми, народ Сполучених Штатів», хоча, по суті справи, монархія в

сьогоднішньому Сполученому Королівстві також символізує суверенітет народу в державі.

Конституція юридично закріпила існування в Іспанії так званої держави автономій, відмовившись від колишньої формули жорстко централізованої унітарної держави і проголосивши принципи єдності і автономії, як такі, що врівноважують один друга. Основний закон надав провінціям, які мають територіальну, історичну, культурну та економічну спільність, право отримати самоврядування. У положеннях Конституції Іспанії містяться цільові установки на забезпечення збалансованого регіонального розвитку, підкреслюється необхідність створення умов, що сприяють більш рівномірному розподілу доходів, досягненню справедливого і адекватного рівня економічної рівноваги між різними частинами країни. Ухвалення Конституції Іспанії стало відправною точкою вибудовування нової системи відносин між центром і регіонами.

В Іспанії немає спеціальних нормативно-правових актів, присвячених підтримці соціально-економічного розвитку окремих регіонів з боку центральної влади. Це пояснюється особливостями децентралізованої держави автономій, з одного боку, а з другого, - специфікою економічного управління в Європейському союзі. Щорічно національний уряд (в першу чергу, Міністерство економіки та конкурентоспроможності Іспанії) в рамках діючої стратегії соціально-економічного розвитку ЄС (в даний час це стратегія «Європа-2020») і на підставі рекомендацій Європейської комісії розробляє Національну програму реформ. У цій загальній програмі завдання регіонального розвитку країни присутні, позначені конкретні програми і заходи центру і регіонів щодо їх вирішення. В сучасній Іспанії склалася «трирівнева модель» регіональної політики, в основі якої лежить механізм ув'язки і координації інтересів влади різних рівнів - наднаціонального, національного і регіонального. Взаємини центру і регіонів носять в Іспанії непростий характер, тип цієї взаємодії можна визначити як «інституційний конфлікт». Двостороння взаємодія центральної влади і керівництва окремої автономії переважає над багатосторонньою взаємодією між центром і регіонами. Почасти це пояснюється також історичними особливостями політичної культури Іспанії, політико-ідеологічним суперництвом, а часом і ворожістю урядової партії і політичного керівництва того чи іншого автономного співтовариства.

В результаті процесу децентралізації держава не тільки втратило ряд інструментів регіональної політики (податкові, в першу чергу), передавши їх на регіональний рівень, а й погоджує ті чи інші заходи з регіональною (і місцевою) владою на принципах доповнюваності і співфінансування. Сьогодні в країні більше 8 тис. муніципалітетів, 38 провінцій загального режиму, 3 провінції форального режиму (баскські провінції Алава, Гіпускоа і Біскайя), 10 островів [3, с. 61]. Автономні співтовариства отримали можливість встановлювати власні податки, що збираються на території конкретного регіону, погоджуючи свої дії з центральною адміністрацією, проводити ревізію сплати податків,

переглядати розмір цесії податків кожні п'ять років. В цілому ж, регіональна політика уряду Іспанії спрямована на те, щоб підтримати фінансово слабозвинені регіони за рахунок коштів, які поступають із регіонів-донорів.

Адже частина каталонців не дуже позитивно сприймають регіональну політику іспанського уряду і підтримують курс на незалежність Каталонії. Свою боротьбу за незалежність Каталонія почала вести ще в VIII ст. – з моменту навали арабських загарбників на Піренейський півострів. Відвойовані у мусульман землі на території сучасної Каталонії франки роздали васалам, які сформували кілька графств, які отримали загальну назву «Іспанська марка». Серед них найбільшу роль відіграло графство Барселона, яка проводила сильну самостійну політику з часів правління першого графа Бера, який об'єднав під своєю рукою графства Барселону, Кунфлен, Жірону і Базаль. У 987 р. вже інший граф Барселони Боррель II відмовлявся клястися у вірності першому монарху з династії Капетингів, а через рік проголосив незалежність свого графства. Саме 988 р. святкується як дата заснування Каталонії.

У 1137 р. граф Рамон Беренгер IV одружується з Петронілою Арагонською, тим самим утворив союз барселонського графства з франкським королівством. Рамон Беренгер IV проголошує себе арагонським королем, так як це престижніше, ніж бути барселонським графом. Незважаючи на це, Каталонія і Арагон зберігали всі свої традиційні права. Крім цього, за царювання Рамона Беренгер IV були завойовані Лерида і Тортоса, тобто завершилося об'єднання всієї території, що охоплює сучасну Каталонію (без Валенсії і Балеарських островів).

Протягом кількох наступних століть Каталонія стає великою морською імперією, володіння якої знаходилися в Західному Середземномор'ї, включаючи захоплену Валенсію, Балеарські острови, Сардинію, а також Сицилію, якій арагонські королі управляли завдяки династичному союзу.

У 1469 р. король Арагона Фердинанд одружується на Ізабеллі Кастильській, таким чином створюється династичний союз Арагона і Кастилії. У 1516 р. обидва королівства були формально об'єднані в єдиному Королівстві Іспанія, проте кожне з них зберігало власні політичні установи, судочинство, закони, а також вело випуск власних грошей.

Відкриття Америки Христофором Колумбом під час експедиції, яка була споряджена на іспанські гроші, призвело до переміщення центру європейської економіки з Середземномор'я в Атлантику. Це відчутно зменшило економічну і політичну важливість Каталонії.

У 1714 р. на престол зійшов іспанський король Філіп V, який різко обмежив барселонські вольності. І в 1871 р. Каталонія в перший раз спробувала відокремитися від Іспанії, проте після переговорів залишається в складі королівства.

У 1930-х роках парламент Каталонії вдруге намагався проголосити незалежність, проте ці спроби були визнані республіканським урядом незаконними, сепаратисти були заарештовані і вважалися зрадниками. Під час

громадянської війни націоналістичний уряд Каталонії був змушений об'єднатися з центральним республіканським урядом, щоб дати відсіч диктатурі Франко, який все-таки здобув перемогу. Згодом він став проводити репресії відносно каталонців, чим допоміг популяризувати рух каталонського сепаратизму.

У 1979 р. Каталонія отримує автономний статус, а каталонська мова отримує офіційне визнання. З цього моменту Каталонія має свій уряд (Женералітат), що входить в Іспанську державну систему конституційної монархії. У 2006 р. повноваження автономії були розширені.

Економічна криза 2008 р. сприяла посиленню сепаратистських настроїв. У 2009 р. уряд Каталонії зробив третю, але неофіційну спробу відділитися від Іспанії, провівши опитування-референдуми про незалежність автономії, на яких більше 90% голосуючих висловилися за незалежність.

Четверта спроба відбулася у вересні 2012 р., коли по всій Каталонії пройшли масові протести за участю понад 1,5 млн. осіб під гаслом «Каталонія – нова держава Європи». Після регіональних виборів 25 листопада 2012. абсолютну більшість в парламенті склали прихильники незалежності. 23 січня 2013 р. парламентом була проголошена Декларація про суверенітет («Каталонія – суверенний політичний і правовий суб'єкт в складі Іспанії») [1], а на 2014 р. був запланований референдум про відокремлення. 9 листопада 2014 р. уряд Каталонії в п'ятий раз спробували здобути незалежність – знову шляхом опитування громадян. Однак від проведення референдуму влади Каталонії в результаті відмовилися.

Рівно через рік парламент Каталонії затвердив резолюцію про створення незалежної республіки. Протягом 18 місяців повинні бути сформовані державні структури і складений текст нової конституції Каталонії. За документ проголосували 72 депутати і 63 з них висловилися проти. У наступному місяці Конституційний суд Іспанії визнав неконституційною резолюцію про незалежність Каталонії.

29 серпня 2017 р. представники двох каталонських партій JxSí («Разом за») і CUP («Разом за народну єдність») представили в парламент Каталонії законопроект, який передбачає законність і черговість дій по виходу Каталонії зі складу Іспанії. 1 жовтня урядом Каталонії проведено референдум про незалежність, за результатами якого близько 90% каталонців проголосували за незалежність і вихід зі складу Іспанії [2]. Незалежність Каталонії від Іспанії була проголошена 27 жовтня. Таким чином вступила в силу декларація про незалежність, що була підписана 10 жовтня на підставі референдуму про незалежність. Однак, в той же день, прем'єр-міністр Іспанії розпустив парламент і відправив главу Каталонії Карлеса Пучдемона у відставку. 29 жовтня в Каталонії пройшов мітинг проти незалежності регіону. За різними підрахунками на вулиці під прапором Іспанії вийшли від 300 тисяч до мільйона чоловік. 30 жовтня парламент Каталонії визнав рішення іспанського уряду про свій розпуск і припинив роботу до проведення дострокових виборів. 31 жовтня

Конституційний суд Іспанії, пославшись на статтю 161.2 іспанської конституції, анулював декларацію про незалежність Каталонії [3]. Каталонська криза підійшла до нової розвилці: нею стануть вибори в парламент Каталонії, які Мадрид призначив на 21 грудня, в яких приймуть участь понад 5,5 млн. каталонців [4].

Як бачимо, сепаратизм не лише українське, а світове явище. Його мінімізації досягається ефективною регіональною політикою. Цілями регіональної політики України повинні стати: забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку на всій території держави, зниження відмінностей і диспропорцій в рівні соціально-економічного розвитку між регіонами, забезпечення безпеки, стабільності і лояльності всіх регіонів по відношенню до центральних органів управління, в тому числі прикордонних, периферійних і економічно слабких. З урахуванням подій на Донбасі й анексії Автономної Республіки Крим це здається неможливим, але це єдиний шлях до повернення єдності України. Тому регіональна політика держави концептуально повинна базуватися на ідеї транскультурації [5]. Транскультурація – своєрідний процес створення нової універсальності – «плюриверсальності», яка передбачає полілог рівноправних локальних культур, кожна з яких усвідомлює свою обмеженість і потребу в Іншому як умову для повноцінного буття та розвитку. Транскультурація не є відмовлянням від власної культурної ідентичності, від нашого культурного «тіла» – вона декларує свободу від напередзаданих культурних ролей та ідентичностей, обґрунтовує можливість для людини знаходити та «привласнювати» інші культурні смисли, від цього збагачуючись та збагачуючи інших. І ця свобода не скасовує символів та звичок, даних нам від народження та набутих у процесі виховання, вона лише сповнює буття новим смислом, відкриває простір для варіювання елементів різних культур у власній картині світу, вживання в бажані культурні контексти.

Список використаних джерел

1. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН. Отв. ред. А.В. Кузнецов. Москва: ИМЭМО РАН, 2009. 230 с.
2. Прохоренко И.Л. Территориальные сообщества в политическом пространстве современной Испании. Москва: ИМЭМО РАН, 2010. 100 с.
3. Региональная политика: зарубежный опыт и российские реалии / Под ред. А.В. Кузнецова, О.В. Кузнецовой. Москва: ИМЭМО РАН, 2015. 137 с.
4. Чем чреват выход Каталонии из состава Испании? URL: <http://www.kazpravda.kz/news/mir/chem-chrevat-vihod-katalonii-iz-sostava-ispanii/> (дата звернення 10.11.2017).
5. Más de cinco millones de catalanes podrán votar en las elecciones del 21 de diciembre. URL: https://politica.elpais.com/politica/2017/11/03/actualidad/1509707814_106314.html (дата звернення 10.11.2017).

6. Требін М.П., Чернишова Т.О. Транскультурація як шлях до єдності через розмаїття сучасного суспільства. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. Випуск 20/ Міністерство освіти і науки України; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2014. С.15-20.

*Вакарчук Катерина Василівна, кандидат політичних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

ВІДНОСИНИ МІЖ ЦЕНТРОМ ТА АВТОНОМІЯМИ В ІСПАНІЇ : НА ПРИКЛАДІ КАТАЛОНІЇ

Іспанія, країна з давніми традиціями, історією, культурою, та особлива унікальність цієї країни заключається в тому, що в ній сформувались автономні спільноти, аналогів в світі, яких не має. Сьогодні, привертають увагу вчених, наукову та політичну спільноту, внутрішні процеси, які відбуваються всередині країни, а саме, референдум в Каталонії, який призвів, фактично, до втрати автономного статусу та прямого управління з центру.

Робіт, які стосуються розгляду та аналізу даної проблематики достатньо, серед них можна виділити роботи російського іспаніста Хенкіна С.М., Вернікова В.Л., заслуговують увагу праці іспанського вченого М. Бельтрана де Феліпе, П. Валара та ін.

Темою даної статі являється аналіз та розгляд відносин між центром та автономіями в Іспанії: на прикладі Каталонії.

Сама традиція формування регіональних відносин в Іспанії сягає ще середньовіччя, багато факторів сприяли формуванню та виділенню саме автономій, як самостійних територіальних формувань, які всі разом утворили державу Іспанію. Особливе розташування Іберійського півострову, його унікальність та особливість географічних факторів, сприяли тому, що межі територіальних одиниць виникли природнім шляхом, і виділення єдиного центру в тих умовах було неможливим.

Формування відносин між центром та регіонами історично пов'язані з традицією місцевої самостійності. Іспанці здавна віданні своїм місцевим громадам, а потім вже регіону, і країні в цілому. Держава ніколи посправжньому не об'єднувала регіони навколо панівного центру. В середні віки в різноманітних королівствах на території майбутньої Іспанії (Кастилія, Арагон, Каталонія, Наварра та ін.) створювались збірники законів, які, як, правило, мали лише місцеве значення. Найбільш відомим був збірник правових норм «Фуеро хуего». Фуерос – право, привілеї, а також закони, які підтверджують права провінцій та муніципалітетів.

Автор знаменитої роботи «Історія Іспанії», яка передавалась 21 раз П. Вілар зазначає, що у відносинах між центром та регіонами протистояли дві